

ASPECTE PRIVIND PROPRIETATEA ASUPRA PĂMÂNTULUI ÎN JUDEȚUL ROMANAȚI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Daniela ILIE

SOME ASPECTS ABOUT THE PROPERTY OF THE LAND IN ROMANATI COUNTY IN THE 19-TH CENTURY

Summary

Romanati County was part of the historical province Oltenia, which was considered by Nicolae Iorga a real "country". One of the distinctive economical and social domain of this province was the land property. Being in a field region, and having a fertile soil, it had big owners – for instance hospodars – and small owners – freeholders – who had to "fight" for each part of land. Either in Romanati or in all field areas, the agriculture represented the fundamental occupation from the old times. The freeholders will make up a distinct social category, and will create a way of life around the land ownership.

Key words: Romanati county, Oltenia, freeholders, agriculture

Județul Romanați a făcut parte din provincia istorică Oltenia, despre care Nicolae Iorga spunea că este „în adevăr o regiune, fiindcă e o țară, o țară veche, care nu e numai olteană, ci tot așa, jiană și timișană. Trebuie a-i da mijlocul a se afirma cu nota ei distinctă, așa de puternică până astăzi, deși nimani n-a ajutat-o să se manifeste”¹. Unul dintre domeniile economico-sociale în care această provincie s-a individualizat a fost proprietatea funciară. Județ de câmpie cu pământ roditor, a avut mari proprietari din rândul căroro s-au ridicat chiar domni, dar și mici proprietari – moșneni – care au trebuit să „lupte” pentru orice „curea” de pământ. Lupta se dădea în sălile de tribunal și ea dura uneori zeci de ani sau chiar secole. Proprietatea asupra pământului, de orice tip ar fi fost ea, a dat naștere, nu doar unor structuri sociale, unor rânduieli juridice, ci și unui mod de viață.

Și în județul Romanați, ca în toate zonele de câmpie, agricultura a constituit ocupația de bază, din cele mai vechi timpuri. Cele mai răspândite plante de cultură au fost grâul, meiul, secara, ovăzul și din secolul al XVIII-lea se generalizează cultivarea porumbului. Răspândirea culturilor de porumb a dus la scăderea suprafețelor cultivate cu mei, deoarece, așa cum declara Domenico Sestini porumbul a devenit „principalul și aproape unicul aliment al populației de la țară”. Konisseg, într-un raport din timpul

¹ Nicolae Iorga, *Regionalism oltean*, în „Arhivele Olteniei”, 1, nr. 1/1992.

stăpânirii austriece asupra Olteniei spunea că „românii cultivă pentru hrana lor puține grâne, în schimb, cultivă mult cucuruz sau grâu turcesc și mei”². În județul Romanați producția de porumb era foarte mare, raportat la celelalte județe ale Olteniei. În 1736, când austriecii au început să facă depozite de produse agricole, cota cea mai mare a revenit acestui județ – 20.000 de obroace. În 1731 doi consilieri ai administrației austriece constatau că „județul Vâlcea depășește județul Romanați în privința vinului și a poamelor și dimpotrivă, județul Romanați îl depășește pe celălalt, prin abundența grâului și a orzului”³. Pentru a ne da seama de productivitatea agriculturii în secolul al XVIII-lea, exemplificăm cu 9 moșii din Romanați, ce aparțineau mănăstirii Brâncoveni și unde s-au obținut în 1739: 6.750 kg de grâu, 14.600 kg de porumb, 6.000 kg de mei, 1.350 kg de orz și ovăz. Referitor la înzestrarea naturală a pământului Principatelor, trebuie specificat că toți călătorii străini au menționat lucrul acesta; au fost mulți care arătau contrastul care exista între solul fertil și felul în care era practică agricultura, sau numărul relativ mic al așezărilor umane.

După Tratatul de Adrianopol (1829) s-au produs o serie de transformări în agricultură, cu implicații multiple. După liberalizarea comerțului cu cereale a crescut valoarea pământului, s-a extins rezervra moșierească și s-au limitat loturile date în folosință, s-a accentuat tendința de acaparare a pământurilor moșnenești, s-a extins munca salariată și au sporit preocupările pentru modernizarea tehnicii agricole în vederea creșterii producției. Toate au generat o considerabilă mărire a obligațiilor prin intermediul învoielilor pentru prisoase. În 1863 pe moșiile din Obârșia, Rotunda și Vădăstrița, clăcașii aveau fiecare de la 20 de pogoane de prisos. Principalul realizator al producției agricole a rămas tot gospodăria țărănească, clăcașă sau liberă.

La sfârșitul secolului al XIX-lea se practica pe scară largă arendășia, fenomen cu urmări negative în ceea ce privește dotarea tehnică, deoarece proprietarul era degrevat de răspundere, iar arendașul nu era interesat să facă investiții. Dintre județele Olteniei, cei mai mulți țărani care-și arendau pământurile se aflau în Dolj și Romanați, deoarece aici (spre deosebire de județele de munte ale Olteniei) ei aveau în proprietate și suprafețe mai mari de pământuri. Dintre cei care luau în arendă pământ, 86,6 % erau tot țărani. Iată condițiile în care un grup de țărani din Corabia – Romanați s-a învoit în 1896 cu arendașii moșiei Vișina:

„– arendașii să dea fiecărui țăran câte 5 pogoane de pământ arabil ca să-l muncească cu dare de dijmă;

- țăranii vor da dijmă, din două – una;

- țăranii vor da pentru pândărit fiecare 30 de coșuri – una, din pământul care le-a rămas;

- se obligă să transporte porumbul cu carele lor;

² Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpânire austriacă*, Ed. Academici, București, 1971, p. 70.

³ C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci*, II, 1726-1739, București, 1944, p. 447.

- se obligă să lucreze pentru arendași la fiecare 5 pogoane luate în dijmă, un pogon;
- se va plăti ierbăritul 6 lei pentru vita mare, 1 leu pentru oaie, 1 miel la 100 de oi și o litră de brânză;
- se va realiza mai întâi munca pogonului cu învoială;
- fiecare țaran va da 2 găini și 10 ouă fără plată”⁴

În Romanați era foarte bine reprezentată proprietate<a> boierească. În secolul al XVIII-lea numele de boier îl purtau „toți proprietarii de pământ, indiferent de suprafață: și cel care avea zeci de sate și cel care trăia în devălmășie cu rudele lui pe o parte dintr-un sat, tot boier se chema”⁵. În același veac erau cuprinși în documente 29 de „boiernași”, dar unii dintre ei puteau fi chiar moșneni mai înstăriți și intrați în această categorie socială. Referitor la relația boierilor cu domeniul, Nicolae Iorga spunea că „boierii care au avut pământ s-au păstrat în dregătorii aproape neîntrerupt... Dimpotrivă, cei care s-au răzimat numai pe banii sau pe sprijinul unor domni, au trecut repede pe la curte, pentru a pieri în sărăcie sau nenorociri”. Cea mai dificilă problemă cu care s-a confruntat boierimea a fost cea a restructurării și eficientizării domeniului funciar boieresc în secolul al XIX-lea. Începând cu a doua jumătate a secolului apar schimbări în omogenitatea clasei boierești, ce dispare încetul cu încetul. Neîndoielnic, rolul boierimii în societate s-a menținut, cel puțin parțial, datorită obiceiului, averii și pregătirii lor individuale. Ion Ghica aprecia, la 1871, că „boierismul” nu mai beneficia de „stima și considerațiunea națiunii”. Cei mai mulți au încercat să-și orienteze producția agricolă spre economia de piață, astfel se existind suprafețele cultivate cu cerealele solicitate pe piețele europene, apar metode noi de exploatare a moșiilor în vederea creșterii productivității, se extinde arendășia și cresc obligațiile bănești. Dacă la începutul perioadei regulamentare principalele venituri ale majorității domeniilor moșierești proveneau din vânzarea vitelor, după 1840, cel mai mare capital îl aduceau cerealele. Mulți boieri nu-și administrau singuri moșiile, ci le arendau; astfel, în Romanați erau 6072 moșii lucrate de proprietari, 32 moșii lucrate prin economii și dregătorii proprietarilor și 375 moșii arendate⁶.

În județul Romanați se găseau și domeniile mănăstirești și aveau moșii următoarele mănăstiri: Bistrița (Celeiu, Corabia, Dașova, Dranovă, Grădinile, Potelu, Potopin, Vădastra); Brâncoveni (Corbeni, Ciorani, Găvănești, Mărgheni, Obârșia, Praporu, Rotunda, Robăneștii de Jos, Roșienii de Jos); Căluș (Baldovinești, Drăgoșinul, Găneasa, Gura Căluș, Pietriș, Robăneștii de Sus, Vârtina); Cozia (Vădăstrița, Orlea, Vlădila); Hotărani (Fundul Vornicului, Hotărani, Siliștioara, Ghimpații de Sus). Deosebirile în ceea ce privește exploatarea domeniilor laice față de cele eclesiastice nu sunt

⁴ Gh. Matei, D. Mioc, *Date cu privire la problema agrară în România la sf. sec. XIX*, în „Studii”, nr. 5/1958, p. 20.

⁵ C.C. Giurescu, *Din trecut*, Ed. Cugietare, București, 1942, p. 173.

⁶ Ion Pătroiu, *La cumpăna a două epoci (1849-1877)*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1983, p. 45.

spectaculoase și în timp domeniul mănăstiresc a îmbrăcat și el haina modernismului, urmărindu-se antrenarea lor în circuitul comercial al pieței. Exploatarea moșiilor mănăstirilor se făcea de arendași, pe baza învoielilor cu clăcașii. Un document din 3 septembrie 1831 redă relațiile dintre arendașul mănăstirii Cozia și locuitorii de pe moșia Orlea, care aparținea mănăstirii: „Jăluim milostivirii cinstitei Judecătorii, căci noi din vechime ne aflăm cu locuința în satul Orlea, moșia Sfintei mănăstiri Cozia și mai înainte vreme la toate adeturile nu ni se făcea nici o năpăstuire de către arendașii ce erau atunci. Iar din anul trecut încoace ne-au venit arendaș medelnicerul Enache și atât la dijmuri, cât și la altele am simțit greutate și înverdate încurcături, nevrând a-și lua drept zeciuală a sa din semănăturile bucatelor și din fân, ci ne-au împilat de le-am plătit în sumă de bani... În primăvara acestui an am vânat cu difanurile și mrejele câte puținel pește în bălțile numitei moșii; și nu s-au luat atunci nici întreiala, nici zeciuala, ci prin silnicie și fără nici o judecată ne-au închis acolo în sat în vremea muncii și fără de voia noastră ne-au supus de i-am dat zapise a plăti cu bani încă și puținelul pește ce am mâncat pe la casele noastre...”⁷.

Deosebit de importantă pentru evoluția proprietății în secolul al XIX-lea a fost legea rurală din 1864. Întocmirea tabelelor de împrumut și de proprietate a constituit o operație extrem de complicată, datorită tendințelor moșierilor și arendașilor de a sabota, de a ocoli legea și de a falsifica încadrarea clăcașilor în categoriile solicitate. Locuitorii din Oboga se plâng autorităților că suprafețele de pământ erau mai reduse: „...din cele 2/3 ce ni s-a dat, de abia ne-a venit de familie câte 2 pogoane și jumătate. Iar altor foști chiriași din mahala de pe aceeași moșie ca și noi, le-au dat mai mult pământ. Pentru aceste cuvinte, vă rugăm... să faceți punere locală... și să ni se dea la toți la fel, fiind un trup de moșie... unde am clăcut cu toți deopotrivă până acum”⁸. Mai mulți din comuna Pleșoiu nu au fost trecuți pe tabelele de împrumut și de proprietate de Comisia de plasă care, după cum reclamau țărani, lucrează „pă enteresuri”⁹. În comuna Potlogeni, care era proprietate a Prințului Barbu Știrbey, au fost date spre împrumut și proprietate 1110 pogoane și 13 stânjeni, către 135 de țărani. Din categoria frunțașilor, 40 au primit 440 de pogoane; din categoria mijlocașilor 73 au primit 568 de pogoane și 19 stânjeni și din categoria pâlmașilor 22 au primit 101 pogoane și 18 stânjeni. Despăgubirea care s-a plătit proprietarului a fost de 162.642 lei și în această comună nu s-au făcut contestații și nu a fost nici un proces între țărani și proprietar¹⁰.

⁷ Problema țărănească în Oltenia – sec. XIX. Documente, București, 1967, p. 76.

⁸ Direcția Județeană Olt a Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Romanți, Dosar 62/1866, f. 2.

⁹ Nichita Adăniloae, Atitudinea moșierilor și arendașilor față de reforma agrară din 1864, în „Studii”, nr. 3/1964, p. 550.

¹⁰ Direcția Județeană Olt a Arhivelor Naționale, Fond Prefectura Județului Romanți, Dosar 26/1880, f.

Structura moșiei satului a depins de forma de relief și de raporturile de proprietate asupra pământului. Un loc aparte în viața rurală îl ocupă așezarea moșnenească, despre care Henri Stahl spunea că este „o asociație de gospodărie familială, pe baza unui teritoriu stănit în comun, în care colectivitatea ca atare are drepturi anterioare și superioare drepturilor gospodăriilor, drepturi exercitate printr-un organ de conducere numit obște”¹¹. Cea mai veche statistică privind stăpânirea pământului de moșneni rămâne Conscriptia Virmondiană, care consemna satele moșnenești cu denumirea „villagi medziașești”, care nu au stăpân al pământului. Acest document menționează în Romanați 22 de sate, dintr-un total de 103. La nivelul Olteniei era județul cu numărul cel mai mic de sate moșnenești, recordul fiind deținut de județele de munte (Gorjul avea 134). În Catagrafia din 1831 erau menționate 26 de sate moșnenești în totalitate și 19 sate mixte; fiind enumerați 131 $\frac{1}{2}$ moși. Satele din Romanați care sunt prevăzute în Catagrafie cu peste 100 de familii moșnenești sunt: Cepari, Găvănești, Gropșani, Vulpeasca, Rumâna, Vișoara, Coșovenii de Jos, Leul, Apele Vii, Marotinu de Sus, Celariu, Mârșani, Ghizdăvești, Amărăștii de Sus, Dobrotești, Redea. Numărul cel mai mare de moși apare la Leul - 8¹². Aceeași localitate, în statistica din 1855 era înregistrată cu 458 de moșneni. Numărul de sate moșnenești a ajuns în 1855 la 45, în 1899 la 62 și în 1912 mai erau înregistrate 56. La sfârșitul secolului al XIX-lea în Romanați, 17,84 % din populație o reprezentau moșnenii. Comparativ cu celelalte județe ale Olteniei numărul este mai mic, Gorjul și Vâlcea având peste 60 %, iar la nivelul provinciei procentul era de 35,49 %. Explicația constă în faptul că întotdeauna moșnenii au fost mai bine reprezentați în județele de munte, iar marea proprietate boierească în județele de câmpie.

Caracteristic pentru comunitățile moșnenești este împărțirea pământului pe „moși”, sau pe „bătrâni”. Perioada satului arhaic este până în secolul al XVII-lea și singurul element care s-a păstrat în această formă de proprietate până târziu a fost pădurea. Și în satul arhaic existau elemente de inegalitate, care cu timpul se vor accentua și se ajunge la distribuirea pământului pe cete de rudenie. Ne aflăm în fața satului devălmaș umblător pe bătrâni. „Bătrânul” sau „moșul” era numele ce se dădea unei părți din teritoriul satului, care aparținuse la început unui fondator real sau prezumtiv. Numărul acestor moși era diferit de la un sat la altul și numărul se putea micșora în cazul în care aceștia nu aveau urmași. Fiecare ceată de neam considerată descendentă dintr-un moș primea o „curea” de pământ. Curelele erau egale pentru fiecare ceată de neam, dar erau inegale în cadrul lor în raport cu numărul familiilor care compuneau ceata. Pentru a putea fi împărțite pe familii, curelele au fost „crăpate” de-a lungul, pentru ca fiecare

¹¹ Henri Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, Ed. Cartea Românească, 1998, vol. II, p. 33.

¹² I. Donat, I. Pătroiu, D. Ciobotca, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Ed. Helios, 1999, p. 55-64.

părtaş să primească o parte egală, atât cantitativ cât și calitativ. Când cureaua se îngusta prea mult, a apărut procedeul împărțirii „prin îndopare”, adică curmarea curelei în două sau mai multe părți. În statistica din 1899, moșia Băleasa din Romanăți apare împărțită în mici curele, de la 1 la 10 ha pentru fiecare moșnean¹³. La Dioști, județul Romanăți, între 1755 și 1868 au avut loc 157 modificări de teren, datorate a 20 de constituiri de dote, 19 moșteniri și donații, 14 schimburi, 104 vânzări, iar numărul trăsurilor a crescut de la 3 la 9 și al moșilor mici de la 14 la 91¹⁴.

Pentru a putea urmări evoluția unei așezări moșnenești și schimbări produse în împărțirea pe moși exemplificăm cu localitatea Apele Vii. Într-un hrisov din 1613 avea 15 moși, împărțiți pe 6 funii de moșie, mari și egale¹⁵; prin hotărnicia din 1739 fiecare din corpurile de moșie se împart în câte 6 funii egale în lățime și se subîmpart pe 15 moși. La 1831 erau înregistrați 5 moși, iar la ultima hotărnicie, cea din 1858 moșia se împărțea în 64 de neamuri (71 de persoane). Procesul de fărâmițare a fost atât de puternic încât nu se găsește nimeni în sat care să aibă cureaua din hotar în hotar. La 1899 erau 623 moșneni ce stăpâneau 2.100,75 ha, media fiind de 3 ha de persoană. O altă localitate din Romanăți, Gropșani, apare în 1831 ca moșie mixtă stăpânită de serdarul Dumitrache Haralambie și de moșneni. În 1851 erau înregistrați 71 de moșneni, pentru ca numărul lor să crească în 1899 la 106, înregistrați cu 578 ha de „pământ strămoșesc”, iar în 1900 – 148 cu „proprietăți moșnenești care le-au stăpânit înainte de 1864”. Chiar și în 1912 erau în statistica localității un număr de 127 moșneni¹⁶.

Dintre așezările moșnenești care și-au păstrat acest statut de-a lungul timpului a fost și satul Dioști, situat în „pintenul moșnenesc” din Câmpia Romanătiului. Documentele existente au permis a se urmări transferul de proprietate conform spițelor de neam, din generație în generație, dar la această cunoaștere au contribuit și cercetările efectuate în zonă de Henri H. Stahl. Considerăm că menținerea proprietății moșnenești într-o zonă de câmpie, unde terenul arabil din belșug a dat naștere la mari proprietăți, este o dovadă mult mai convingătoare a felului în care persistat acest tip de proprietate până în secolul al XIX-lea. Locuitorii comunei nu vor fi doar simplii moșneni. Dintre ei vom găsi în rândul micilor boiernași destui și ei erau proprietari a sute de pogoane de pământ, lucru de care ne putem da seama din studierea diatelor întocmite sau a actelor de vânzare / cumpărare.

La prima hotărnicie care s-a făcut – în 1755 – a împărțit hotarul moșiei pe patru moși mari: Ursu, Cazan, Jitea și Dan Bărbosul. Moșia s-a împărțit în patru părți egale, revenind fiecărui moș pe trăsura I – 349 stj, pe trăsura a II-a – 340 stj, pe trăsura a III-a – 177 stj. Ulterior, acești moși mari au fost

¹³ Dinică Ciobotea, *Istoria moșnenilor*, I/1, cd. Universitaria, Craiova, 1999, p. 148.

¹⁴ Ion Gh. Filip, *Analiza etnografico-istorică a unui trup de moșie*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, nr. 1/1966, p. 61-68.

¹⁵ Ilic Chiriță, *Monografia comunei Apele Vii*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 83-85/1936, p. 59.

¹⁶ I. Donat, I. Pătroiu, D. Ciobotea, *op. cit.*, p. 55-64.

subîmpărțiți în 14 „moși mici”. Hotărnicia din 1755 s-a făcut pe baza actelor pe care le aveau locuitorii: „... le-am cerut să arate la noi cărțile vechi sau noi de moștenirea și zapise de cumpărătoare, cine ce vor avea. Ei au răspuns că alte cărți sau zapise nu au, numai au arătat un hrisov de la Gavrilă... în care scria că în zilele lui Mihai Vodă au mirs de s-au judecat cu boierii și s-au răscumpărat ei și cu toate părțile lor de moșie. Și scria în acest hrisov moșii... am dovedit că sunt patru moși mari, afară de moșii ce și-au vândut părțile lor de moșie la dumnealor boierii Fălcoieni”¹⁷.

Din studierea hotărniciei, rezultă că „moșii mari” s-au împărțit pe „moși mici”: Ursul s-a împărțit pe 3 moși mici; Cazan pe 2 moși mici, Jitea pe 7 moși mici și Dan Bărbosul pe 2 moși mici. Satul a cunoscut o creștere demografică constantă: în 1755 erau înregistrate 32 de familii cu 250 locuitori; în 1847 erau 177 de familii cu 850 locuitori, în 1899 erau 397 familii cu 1560 locuitori, din care 272 erau înregistrați ca moșneni și stăpâneau 2850 ha (ceea ce însemna o medie de 10 ha de moșnean). Pentru a urmări modul în care a evoluat proprietatea moșnenească vom prezenta spița de neam a moșului mare Cazan¹⁸:

- Generația I – moșul mare Cazan, 340 stj
- Generația a II-a – fiul lui Cazan – 340 stj.
- Generația a III-a – Dumitru – 57 stj. Probabil că fiul lui Cazan a avut mai mulți copii și moșia s-a împărțit, din moment ce la Dumitru au ajuns 57 de stj. din 340.

- Generația a IV-a – Dumitrică, are 57 stj și 3 fii: Tudor, Stoicheci și Ion Broască

- Generația a V-a – Soticheci, a cărui spița de neam o vom urmări, avea 19 stj, pentru Dumitrică a împărțit pământul în mod egal celor 3 fii ai săi. Stoicheci are 2 băieți: Stancu, Ilieș și o fată.

- Generația a VI-a – Stancu primește 11 stj și are un singur fiu: Constantin. Ilieș primește doar 8 stj și completează cu pământ cumpărat „de aiurea” și are 2 copii: Ion și Voicu.

- Generația a VII-a Constantin primește 5,5 stj de la tatăl său Stancu. Ion primește de la tatăl său ilieș 4 stj, la fel ca și fratele său Voicu.

La hotărnicia din 1872 se păstrează împărțirea pe cei patru moși mari, dar moșii mici ajunseseră la 91, după cum urmează: Ursu cu 30 de moși mici (față de 3 în 1755); Cazan cu 23 moși mici (față de 2); Jitea cu 24 de moși mici (față de 7) și Dan Bărbosul cu 14 moși mici (față de 2). Aceste exemple vin să demonstreze felul în care a evoluat proprietatea într-un sat moșnenesc în secolele XVIII-XIX. Observăm că în unele neamuri se fărâmițează prin moșteniri succesive, în timp ce în altele se mărește prin cumpărări și dani. Evoluția proprietății era influențată și de faptul că la moștenire fetele nu erau înzestrate cu pământ în această perioadă, și în felul acesta se reducea numărul moștenitorilor (fetele își lua zestrea „cu carul”).

¹⁷ Mihai Bălăianu, *Dioștii. Pagini de istorie*, ed. A.P.P., București, 1998, p. 60.

¹⁸ Ion Gh. Filip, *op. cit.*, p. 61-68.

Moșnenii apar în documente încă din secolul al XV-lea, ca persoane individuale sau ca locuitori ai unui sat, dar din secolul al XIX-lea ei devin o categorie socială distinctă. În statistica din 1899, pentru moșneni apar o serie de formulări ce scot în evidență vechimea și legitimitatea proprietății lor, tocmai pentru a-i diferenția de cei care fuseseră împrăștiți prin Legea din 1864. Astfel, ei sunt numiți „moșneni strămoșești cu pământ strămoșesc”, „moșneni împrăștiți din vechime”, „moșneni de baștină”, „moșneni din vechime”, „moșneni vechi”. În medie, un moșnean stăpânea în Romanați – 4,5 ha pământ, acesta fiind cel mai mic procent din rândul județelor Olteniei¹⁹.

Procesul de dezagregare a obștilor satești s-a făcut prin diferențieri de avere și prin pătrunderea elementelor străine în comunitate. La început, stăpânirea boierească a pătruns asupra unor părți de moșie, după care cumpărau și restul, sau îl aserveau fără să-l cumpere. În lumea satelor aveau loc o serie de fenomene care le influențau evoluția: răscumpărări, iertări, zălogiri etc. Satul Osica de Jos apare megieșesc la 1722 și aservit la 1791, iar satul Cârlogani liber la 1722 și aservit la 1831. Documentele vremii au surprins lupta aprigă a moșnenilor din perimetrul comunelor Leu, Apele Vii, Cacaletți, Ghizdăvești, Celar, Amărăști, Marotin pentru a-și păstra hotarul și a respinge încercările de preluare a pământului. Barbu Catargiu arăta la 1862 că rezistența moșnenilor de-a lungul timpului, în fața încercărilor de a li se știrbi dreptul de proprietate s-a desfășurat „înaintea tribunalelor mai multe zeci de ani, pentru un clăcaș sau pentru un stângen de pământ”²⁰. Ca urmare a infiltrării boierilor în satele de moșneni apar tot mai frecvent în catagrafii satele mixte: moșnenești / boierești, moșnenești / mănăstirești și chiar moșnenești / boierești / mănăstirești. În 1831 în Romanați erau 17 astfel de sate mixte și ele se vor menține tot secolul XIX.

Proprietatea asupra pământului – ca singur mijloc de subzistență în lumea satului – i-a dus pe țărani în situația de a-și dovedi dreptul asupra unui „petic de moșie” cu un „sac de hârtie”; pentru că în instanță li se cereau tot mai multe dovezi ale dreptului de stăpânire. Era și acesta un mod de a-i determina să renunțe și să-și cedeze moșia. În mentalitatea țărănească accepțiunea de „hotar” nu este pusă în legătură doar cu proprietatea ci și cu viața în ansamblul ei. Încercarea de introducerea a legilor moderne într-o lume stăpânită de dualisme și tradiții a fost foarte greu de făcut și chiar târziu, în satul românesc „dreptatea” se făcea tot conform vechilor principii. Și acest lucru constituie un mod de apărare a unui element particular care era satul moșnenesc, în fața încercărilor de a-l generaliza.

¹⁹ Dinică Ciobotca, *op. cit.*, p. 70.

²⁰ Ilie Vulpe, *Divanul Craiovei*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2002, p. 113.